

DOI 10.52363/2414-5866-2025-1-26

УДК 338

*Карпеко Н.М., к. держ.упр., доцент, НАУ «ХАІ», м. Харків,
ORCID: 0000-0003-3420-7897*

*Karpeko N., PhD, Associate Professor of the Economics and Public Administration Department, National Aerospace University 'Kharkiv Aviation Institute',
Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

MECHANISMS OF STATE REGULATION OF THE INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT THE REGIONAL LEVEL

Проаналізовано механізми державного регулювання розвитку малого інноваційного підприємництва на регіональному рівні. Для досягнення поставленої мети була уточнена дефініція «суб'єкт підприємництва», проведений порівняльний аналіз економічних інтересів суб'єктів малого інноваційного підприємництва, виявлені закономірності спільності інтересів і їх суперечності, досліджені форми реакції суб'єктів на конфлікт інтересів, обґрунтована необхідність застосування двох комплексів інструментів — спрямованих на об'єднання зусиль суб'єктів на основі загальних економічних інтересів і на попередження конфліктів як наслідки наявних протиріч. Крім того, розроблені рекомендації по використанню запропонованого механізму на практиці.

Найбільшу методологічну складність представляло виявлення круга суб'єктів малого інноваційного підприємництва. Це пояснюється тим, що до визначення суб'єкта підприємництва існує два підходи - правовий і економічний.

Визначено, що питання розвитку малого підприємництва в регіонах на основі узгодження інтересів його суб'єктів піднімалося у світовій і вітчизняній літературі, проте не можна сказати, що до теперішнього часу йому приділялося досить уваги. Особливості ж МПП в цьому аспекті практично не розглядалися.

***Ключові слова:** інноваційне підприємництво, механізми державного регулювання, мале інноваційне підприємництво, конкурентоспроможність, фінансові ресурси, науково-технологічний потенціал.*

The article analyzes the mechanisms of state regulation of the small innovative entrepreneurship development at the regional level. To achieve the set goal, the defini-

tion of 'entrepreneurship entity' was clarified, a comparative analysis of the economic interests of small innovative entities was conducted, the patterns of common interests and their contradictions were identified, the forms of reaction of subjects to conflicts of interests were investigated, and the need to use two sets of tools was substantiated – aimed at uniting the efforts of subjects on the basis of common economic interests and at preventing conflicts as a consequence of existing contradictions. In addition, recommendations were developed for the use of the proposed mechanism in practice.

The greatest methodological difficulty was the identification of the circle of subjects of small innovative entrepreneurship. This is explained by the fact that there are two approaches to defining a subject of entrepreneurship – legal and economic.

It is determined that the issue of developing small business in the regions based on harmonizing the interests of its subjects has been raised in world and domestic literature, however, it cannot be said that until now it has been given enough attention. The features of small innovative entrepreneurship in this aspect were practically not considered.

Keywords: *innovative entrepreneurship, state regulation mechanisms, small innovative entrepreneurship, competitiveness, financial resources, scientific and technological potential.*

Постановка проблеми. Перехід до інноваційної моделі розвитку являється для України вже не просто способом підвищення ефективності економіки, а питанням виживання в умовах зростаючої глобальної конкуренції за право зайняти гідне місце в системі світового господарства. Одне з найважливіших завдань при цьому - розвиток малого інноваційного підприємництва (далі – МІП) як ключового суб'єкта національної інноваційної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню щодо сутності та механізмів державного регулювання інноваційного підприємництва на регіональному рівні присвячені праці таких вчених, як: Водянка Л.Д, Денисенко М.С., Дяченко С.А., Малініна Н.М., Мельник В.І., Підгірна В.С., Погріщук Г.Б., Погріщук О.Б., Причепка І.В. та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізмів державного регулювання розвитку малого інноваційного підприємництва на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні мале підприємництво не відіграє значної ролі в інноваційних процесах. Питома вага малих інноваційних підприємств в загальній чисельності малих підприємств України складає всього 0,8 %. Для порівняння: аналогічний показник у Франції досягає 38 %, в Норвегії - 49, в Німеччині - 62. Аналіз ситуації, що склалася, і розробка пропозицій по її поліпшенню, представлені в численних публікаціях по цій проблематиці, як правило, обмежуються оцінкою підприємницького потенціалу і підприємницького клімату в регіонах країни. При цьому абсолютно не враховується той факт, що одна з найважливіших передумов

розвитку будь-якого з видів підприємництва - узгодженість основних економічних інтересів його суб'єктів.

У рамках правового підходу суб'єкт підприємництва розуміється як господарюючий суб'єкт, тобто особа, що здійснює економічну діяльність. При цьому суб'єктами малого підприємництва називають юридичних осіб і індивідуальних підприємців, що відповідають ряду законодавчо встановлених критеріїв - граничній чисельності працівників, граничному річному виручку.

Це визначення в Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» упереджається фразою про те, що воно використовується тільки для цілей справжнього державного закону, проте таке вузьке правове трактування стало досить поширеним і в науковій літературі.

У науковій літературі до суб'єктів підприємництва найчастіше відносять підприємців, їх ділових партнерів, споживачів, найнятих робітників, регіон і державу. «Підприємець - не єдиний суб'єкт підприємництва. І споживач і регіон і держава так само належать до категорії суб'єктів підприємницької активності, як і найнятий робітник (якщо підприємець не працює самостійно), і партнери по бізнесу. Проте основним контрагентом підприємця виступає споживач, а також держава, яка в різних ситуаціях може виступати помічником або супротивником».

До числа суб'єктів підприємництва, разом з державою, можна віднести також адміністративно-територіальні утворення (територіальні громади і регіони), що чинять дію на підприємницькі процеси за допомогою зміни ставок місцевих податків і зборів, реалізації цільових програм [5].

Таким чином, суб'єкти малого інноваційного підприємництва визначаються нами через здатність тим або іншим чином регулювати, направляти і здійснювати підприємницькі процеси. При використанні цього підходу до таких суб'єктів можна віднести самі МПП, їх власників, інвесторів і донорські організації, трудові колективи, а також територіальні громади, регіони і державу в цілому.

Почати хотілося б з основних економічних інтересів самого МПП. Вони полягають у збільшенні швидкості генерації доходу і зміцненні позицій на ринку, що не має принципових відмінностей від інтересів інших господарюючих підприємств.

Серед інвесторів найбільш важливими є фонди прямих інвестицій, венчурні фонди, а також «бізнес-агенти». Основний економічний інтерес прямих інвесторів полягає в отриманні прибутку. Для цього вони придбавають пакети акцій підприємств, домагаються спільно з керівництвом цих підприємств росту їх вартості, а потім продають частину бізнесу, що належить їм [4].

До донорських організацій відносяться державні установи, приватні компанії, фонди, приватні особи, які безоплатно і, як правило, на конкурсній основі надають засоби для здійснення конкретних інноваційних проектів. Економічні інтереси донорських організацій, що виходить з безоплатності засобів, що надаються ними, полягають не в отриманні доходу, а в стимулюванні ділової активності на тій або іншій території, розвитку високотехнологічних виробництв, підтримці малого підприємництва [1, с.78].

Економічні інтереси працівників МПП полягають в стабільній оплаті їх праці в розмірі, який вони вважають таким, що відповідає своїй кваліфікації і внеску у діяльність підприємства.

Економічні інтереси територіальних громад, регіонів і держави в цілому в даному аспекті, на наш погляд, не мають принципових відмінностей. Розвиток малого підприємництва сприяє реалізації економічного потенціалу території, активізації конкуренції, росту податкових надходжень; сприяє залученню до громадського відтворення додаткових трудових ресурсів; сприяє залученню приватних інвестицій і особистих заощаджень громадян в сектор реальної економіки.

Розвиток малого інноваційного підприємництва має пріоритетне значення, оскільки воно, окрім перерахованого, збільшує швидкість впровадження нововведень і тим самим підвищує конкурентоспроможність підприємницьких структур, а також тій або іншій території в цілому.

У спрощеному виді основні економічні інтереси суб'єктів малого інноваційного підприємництва: збільшення прибутковості підприємства; впровадження результатів наукової діяльності; стабільна висока оплата праці; розвиток економічного потенціалу території.

Хотілося б уточнити, що в даному випадку розглядаються тільки основні економічні інтереси. Переплетення непрямих інтересів, звичайно ж, набагато складніше.

Аналіз економічних інтересів суб'єктів малого інноваційного підприємства показує, що для них характерна більш висока узгодженість, ніж, наприклад, для суб'єктів спільного підприємства з іноземною участю. Так, прагнення МПП, їх засновників і інвесторів до росту прибутковості, збільшення доходів і зміцнення позицій на ринку не суперечить прагненню донорських організацій, територіальних громад, регіонів, держави в цілому до розвитку економічного потенціалу територій і підвищення їх конкурентоспроможності. Зацікавленість засновників — дослідників і розробників — в підвищенні свого наукового статусу не суперечить прагненню наукових і освітніх установ до практичного застосування результатів інтелектуальної діяльності, а також зацікавленості НДІ в створенні готових до реалізації на ринку інноваційних продуктів і послуг на основі власних розробок.

Безумовно, між економічними інтересами суб'єктів малого інноваційного підприємництва існують і певні протиріччя. Найважливіші з них, на нашу думку, наступні.

По-перше, це протиріччя між прагненням до збільшення чистого прибутку МПП самих цих підприємств, їх засновників, інвесторів і зацікавлених в рості податкових надходжень від малих інноваційних підприємств з боку територіальних громад, регіону і держави в цілому.

По-друге, це протиріччя між прагненням працівників малих інноваційних підприємств до росту виплачуваної їм заробітної плати і прагненням підприємств до випереджаючого росту прибутку. Підприємство в даному випадку підтримують і інші суб'єкти малого інноваційного підприємництва, прямо зацікавлені у збільшенні їх прибутковості.

По-третє, конфлікт інтересів проявляється в конкуренції між МПП, територіальними громадами і регіонами за ресурси, що виділяються на підтримку малого інноваційного підприємництва. Відмінністю цього протиріччя від інших є те, що воно виникає між суб'єктами одного виду.

Перераховані три протиріччя між економічними інтересами суб'єктів малого інноваційного підприємництва носять неспецифічний характер, вони властиві і іншим видам підприємств. Але існують і специфічні протиріччя.

Йдеться про комплекс протиріч, пов'язаних з комерціалізацією інтелектуальної власності. Вони можуть виникати між МПП і розробниками інновацій; між МПП і їх засновниками, а також між МПП і інвесторами. В якості предмета конфлікту інтересів можуть виступати розмір матеріальної винагороди власникові МПП і розробникові інновацій; виняткові права власності; правовідносини, витікаючі із зобов'язань по конфіденційності; недобросовісна конкуренція [3, с. 56].

Реакцією суб'єктів економічних стосунків на протиріччя в їх інтересах може бути ухилення від взаємодії, пригнічення слабкішого суб'єкта, пристосування, компроміс і співпраця. У сучасних українських умовах зустрічаються практично усі перераховані форми реакції :

- пригнічення (примус до сплати високих податків) з боку держави і як можлива реакція у відповідь - ухилення МПП від взаємодії шляхом «відходу в тінь»;
- пригнічення (примус до роботи з оплатою праці нижче очікуваного працівниками рівня) з боку підприємств;
- пристосування і, що зустрічається рідше, компроміс між суб'єктами одного рівня при розподілі ресурсів, що виділяються на підтримку малого інноваційного підприємництва;
- за наявності протиріч, пов'язаних з комерціалізацією інтелектуальної власності, практично усі види реакції - від пригнічення до співпраці.

Метою узгодження економічних інтересів має бути створення умов для дозволу суб'єктами малого інноваційного підприємництва наявних протиріч шляхом компромісу і співпраці.

Для досягнення цієї мети можна використати два комплекси інструментів, один з яких спрямований на об'єднання зусиль суб'єктів на основі їх загальних інтересів, а другий - на попередженні конфліктів внаслідок суперечності інтересів. Короткий опис розробленого механізму представлений в табл. 1.

В якості інструменту для об'єднання зусиль МПП, їх власників і інвесторів по збільшенню доходності підприємства можна запропонувати створення асоціацій, мета яких - захист інтересів малого інноваційного підприємства на муніципальному, регіональному і державному рівнях, просування інноваційної продукції МПП на ринки інших регіонів і країн. Організації подібного типу досить часто створюються іноземними інвесторами. Якщо навіть великі підприємства вважають за доцільне об'єднувати зусилля для захисту своїх інтересів, то тим більше це важливо для малих підприємств, кожне з яких окремо володіє куди меншим впливом.

Інструментом об'єднання зусиль власників МПП і донорських організацій по впровадженню результатів наукової діяльності є структури, подібні до Українського фонду сприяння розвитку малих форм підприємств в науково-технічній сфері. У рамках цих організацій створюються майданчики для взаємодії з малими інноваційними підприємствами з метою ефективного поширення технологічної інформації, впровадження і прискорення комерціалізації інноваційних розробок.

Об'єднання зусиль донорських організацій, територіальних громад, регіонів і держави в цілому, засноване на загальній зацікавленості в розвитку економічного потенціалу території, можливо за допомогою такого інструменту, як спільна участь в розробці і реалізації цільових програм розвитку малого інноваційного підприємництва [2, с.435].

Протиріччя, що виражається в тому, що самі МПП, їх засновники і інвестори зацікавлені в зниженні податкового тягаря а територіальні громади, регіони і країна в цілому - в рості податків і зборів, може бути вирішене за допомогою науково обґрунтованого коригування рівня оподаткування МПП з урахуванням державних пріоритетів інноваційного розвитку. Оптимальна податкова політика відносно малого інноваційного підприємництва повинна передбачати застосування таких ставок податків і місцевих зборів, які сприяють росту числа платників податків і оподаткованої бази, а не стимулюють відхід підприємств в тіньову економіку.

Інструментом зниження конфліктності інтересів МПП і його працівників відносно долі витрат на оплату праці на рівні підприємства являється використання схем участі працівників в прибутках, систем преміювання, які стимулювали б ріст прибутку МПП при одночасному підвищенні трудової

винагороди на основі реалізації принципу оптимального поєднання індивідуального і колективного інтересу.

Таблиця 1

Механізм розвитку малого інноваційного підприємництва на основі узгодження інтересів його суб'єктів

Суб'єкти	Спільність інтересів	Інструмент реалізації
Об'єднання зусиль суб'єктів на основі загальних економічних інтересів		
МПП, їх засновники і інвестори	Збільшення доходності підприємства	Просування МПП і їх продукції за допомогою об'єднання зусиль власників і інвесторів в різних громадських організаціях
Засновники МПП і донорські організації	Впровадження результатів наукової діяльності	Фонди сприяння розвитку малих форм підприємств в науково-технічній сфері і інші подібні організації
Донорські організації, територіальні громади, регіони, держава в цілому	Розвиток економічного потенціалу території	Цільові програми розвитку малого інноваційного підприємництва
Попередження конфліктів внаслідок суперечності інтересів		
З одного боку, самі МПП, їх засновники і інвестори; з іншого – територіальні громади, регіони, держава в цілому	Рівень оподаткування МПП	Науково обгрунтоване коригування рівня оподаткування МПП з урахуванням державних пріоритетів інноваційного розвитку
З одного боку, МПП; з іншої - працівники МПП	Доля засобів, що направляються на оплату праці	Використання схем участі працівників в прибутках
МПП, територіальні громади, регіони	Конкуренція за ресурси на підтримку малого інноваційного підприємництва	Конкурсний розподіл засобів на підтримку між регіонами, територіальними громадами, конкурс проектів між МПП
МПП, їх власники і інвестори	Комерціалізація інтелектуальної власності	Створення центрів правової підтримки інноваційної діяльності

Ефективним інструментом вирішення протиріч, що виникають внаслідок конкуренції між МПП, територіальною громадою і регіонами за ресурси, що виділяються на підтримку малого інноваційного підприємництва, може бути конкурсний розподіл засобів. При цьому між регіонами і територіальними громадами проводиться конкурс регіональних і муніципальних програм розвитку малого інноваційного підприємництва, а між МПП на рівні територіальної громади - конкурс окремих інноваційних проектів.

Попередженню конфліктів між МПП, їх власниками і інвесторами, що виникають при комерціалізації інтелектуальної власності, може сприяти створення центру правової підтримки інноваційної діяльності, який робитиме послуги з укладення юридично грамотних угод між учасниками інноваційного процесу (угоди про конфіденційність, про наміри, ліцензійні угоди), проводити семінари про правові аспекти комерціалізації інтелектуальної власності. Створення таких центрів доцільне на регіональному рівні при структурах підтримки розвитку малого або інноваційного підприємництва, а також у великих територіальних громадах.

Для практичної реалізації розробленого механізму на регіональному і муніципальному рівнях можна використати можливості цільових програм розвитку інноваційного або малого підприємництва [4].

На стадії передпроектного аналізу має бути оцінена узгодженість основних економічних інтересів суб'єктів МПП по ряду критеріїв шляхом їх порівняння з нормативними значеннями. На жаль, рамки статті не дозволяють детально розглянути це важливе питання, що недостатньо пропрацьовано. Хотілося б відмітити тільки, що оцінка узгодженості інтересів суб'єктів малого інноваційного підприємництва може включати розрахунок таких показників, як середня рентабельність продажів з урахуванням галузевої диференціації; коефіцієнт рівня оплати праці, що розраховується як відношення середньогалузевий оплати праці на МПП до загальної по галузі; питома вага МПП, одержуючих фінансову підтримку у рамках реалізації цієї програми, в загальному числі МПП; коефіцієнт кореляції між виручкою від реалізації інноваційної продукції і розміром отриманих субсидій. Ці ж показники можуть увійти до числа цільових індикаторів програми.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок про те, що у суб'єктів МПП є як загальні, так і суперечливі економічні інтереси. Запропонований механізм розвитку малого інноваційного підприємництва включає два комплекси інструментів. Перший з них спрямований на об'єднання зусиль суб'єктів по досягненню їх спільних цілей, другий - на попередження конфліктів, які можуть виникати внаслідок протиріч в інтересах. Узгодження інтересів при реалізації цього механізму відбувається на чотирьох рівнях - самого підприємства, територіальної громади, регіону і держави в цілому, причому запропоновані інструменти дозволяють добитися взаємодії цих рівнів з метою досягнення максимального ефекту для усіх суб'єктів МПП. Це

одна з найважливіших передумов переходу українських регіонів на інноваційний шлях розвитку.

Список використаних джерел:

1. Водянка Л.Д., Підгірна В.С., Сироїчко К.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 9. С. 77–82.

2. Карпеко Н.М. Впровадження комплексного публічного проекту розвитку території регіональними органами управління. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління, 2024. № 2 (21). С. 432-440.

3. Малініна Н.М., Причепка І.В. Проблеми та перспективи державного регулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 53–58.

4. Постанова «Про затвердження Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009 - 2013 роки» №447 від 18 травня 2008 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP080447.html

5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1

References:

1. Vodianka L.D., Pidhirna V.S., Syroizhko K.V. Zarubizhnyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2018. № 9. S. 77–82.

2. Karpeko N.M. Vprovadzhennia kompleksnoho publicnoho proektu rozvytku terytorii rehionalnymy orhanamy upravlinnia. Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriiia : Derzhavne upravlinnia, 2024. № 2 (21). S. 432-440.

3. Malinina N.M., Prychepa I.V. Problemy ta perspektyvy derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku vitchyznianskykh pidpriemstv. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2018. № 12. S. 53–58.

4. Postanova «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy "Stvorennia v Ukraini innovatsiinoi infrastruktury" na 2009 - 2013 roky» №447 vid 18 travnia 2008 r. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP080447.html.

5. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1.